

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:13

2019

pp.63-74

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

SOĞUK SAVAŞ SONRASI RUSYA'NIN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI

SOUTH CAUCASUS POLICY OF RUSSIA AFTER COLD WAR

Nazakat KARIMOVA

Sakarya Üniversitesi; Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, babayevrahim.rb@gmail.com, Sakarya/TÜRKİYE

Article Arrival Date : 08.02.2019

Article Published Date : 29.04.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.89>

Reference : Karimova, Nazakat (2019). "Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası", Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences, 5(13): 63-74

ÖZET

Güney Kafkasya uluslararası politikada stratejik açıdan kendi önemini hala korumaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya Güney Kafkasya'da SSCB'nin dağılması sonucu bağımsızlığını ilan eden 3 devletle (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) ilişkilerin "Yakın Çevre" politikası çerçevesinde, geliştirmeyi hedeflemektedir. Günümüzde Rusya, kendi ulusal güvenliği ve eski imparatorluk sınırları çevresinde, siyasi, ekonomik ve kültürel konjonktürdeki rolünün elinden alınacağı tehlikesinden hareket etmektedir. Bu sebepten, Rusya Güney Kafkasya Cumhuriyetleri ile sağlam siyasi, iktisadi ve sosyal ilişkilerin korunmasına önem göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Güney Kafkasya, Politik İlişkiler, Enerji Kaynakları, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan

ABSTRACT

In international politics, the South Caucasus still maintains its strategic importance. In the aftermath of the Cold War, Russia seeks to develop relations within the framework of the "Near Abroad" policy with three states (Azerbaijan, Georgia and Armenia), which declared their independence as a result of the collapse of the USSR in the South Caucasus. Today, Russia is under threat that its role in the political, economic and cultural environment within its national security and former imperial borders will be abolished. For this reason, Russia attaches great importance to maintaining healthy political, economic and social relations with the republics of the South Caucasus.

Key Words: Russia, South Caucasus, Political Relations, Energy Resources, Azerbaijan, Georgia, Armenia

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın "Yakın Çevre" politikası çerçevesinde geliştirilen Kafkasya politikası dedikte Rusya'nın Güney Kafkasya'da SSCB'nin dağılması sonucu bağımsızlığını ilan eden 3 devletle (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) ilişkileri ve Kuzey Kafkasya'ya yönelik iç politikası kast edilmektedir.

Rusya'nın Güney Kafkasya cumhuriyetlerine yönelik temel baskı araçları olarak BDT, etnik çatışmalar, askeri üsler ve enerji boru hatları gösterilebilir. Bu bağlamda Rusya'nın Güney Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerinin bu dört boyutu ele alınabilir. Etnik çatışmalar Rusya'nın Güney Kafkasya ülkeleri üzerindeki etkili araçlarından birisi olmuştur. Rusya, Gürcistan'da yaşanan Abhazya ve Güney Osetya, Ermenistan-Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorunlarından kendi etki alanını korumak amacıyla kullanmakta, arabulucuk yaparak devletleri "ne savaş ne barış"

düzeyinde tutarak baskı yapma yetkisini korumaya çalışmaktadır. Rusya bu ülkelerin Batı ile bütünleşmesine, özellikle Batılı askeri örgütlere girme çabasına sert şekilde karşı çıkmakta, kendi “etki alanı” olarak görmektedir.

2. RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKASININ ÖZELLİKLERİ

Rusya dış politikası dünyada bir çok araştırmacılar tarafından yoğun bir şekilde tartışılmakta olan bir konudur. Bu araştırmaların bir çoğu milli kimlik ve değerlerin ulusal çıkar ve politika kararları etkilediği doğrultusunda yapılmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra 1990'lar boyunca Rusya'da ulusal kimliği belirlemek için 5 farklı yaklaşım gündeme gelmiştir. Bunlar, batıyönlü kimlik, devletçi kimlik, ulusal restorasyonist kimlik, neo-komünist kimlik ve slovofil kimlik yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımların her biri Rusya'yı büyük güçler grubunda görmekte, fakat Rusya'nın bu grubdaki pozisyonu hakkında farklı değerlendirmeye sahip olmaktadır. Vladimir Putin'in cumhurbaşkanlığı döneminde özellikle devletçi kimliğin önem kazandığı görülebilir (Clunan, 2009: 60, 65). Sonuç olarak Rusya'nın büyük güç statüsünü geri kazanmak arzusu ulusal hedef olarak belirlenmiş ve Clunan'a göre, Rusya dış politikasının belirsizliği ve uyumsuzluğu ile sonuçlanmıştır (Clunan, 2009: 140).

1991'de SSCB'nin varisi olarak uluslararası sisteme katılan RF, bağımsızlığın ardından iç politikada demokrasi ve serbest pazar ekonomisine, dış politikada ise Batı'yla işbirliğine yönelmiştir. Günümüzde Rusya, kendi ulusal güvenliği ve eski imparatorluk sınırları çevresinde, siyasi ve kültürel konjonktürdeki rolünün elinden alınacağı tehlikesinden hareket etmektedir. Çünkü Rusya için hem politik sınırı, hem kültürel sınırı, hem de dini, yani provoslav (ortodoks) değerler sistemi oldukça önemlidir (Gafarlı, 2012: 168). Rusya'nın dış politika konsepti Rusya Federasyonu dış politikasının temel alanlarında ve konularında belirli görüş ve yaklaşımları sistemidir. Rusya liderleri adeta iki temel konu üzerine odaklanırlar: Rusya'nın küresel nüfuzunu arttırmak ve devamlı ekonomik gelişimini sağlamak.

Rusya'nın hazırladığı dış politika konsepti RF Cumhurbaşkanı Vladimir Putin tarafından 30 Kasım 2016'da kabul edilmiştir. Bu Dış Politika Konsepti'ne göre Rusya'nın temel dış politika amaçları ulusal güvenlik, egemenlik ve toprak bütünlüğü, refah devletinin güçlendirilmesi ve enstitülerin demokratikleştirilmesi, Rusya'nın dünya arenasındaki pozisyonunun pekiştirilmesi, Rusya ekonomisinin daha da gelişmesine olanak sağlayacak dış çevrenin oluşturulması, küresel barış ve istikrarın sağlanması, komşu ve diğer devletlerle olumlu ilişkilerin geliştirilmesine ve hazırda var olan çatışmaların durdurulmasına, yeni çatışmaların önlenmesine hizmet etmelidir. Bu belgede bazı Batılı devletlerin kendi pozisyonlarını diğer ülkelere kabul ettirmesinin ve etki yapmasının küresel istikrarsızlığı güçlendirdiği belirtilmektedir. Yeni dönemde gelecek uluslararası sistemin temel prensiplerinin düzenlenmesi için liderlik uğruna yaşanan mücadele uluslararası ilişkilerin temel trendi olarak görülebilir. Siyasi, sosyal ve ekonomik karşıdurumlara neden olmasına rağmen güç unsurunun uluslararası ilişkilerin temel faktörüne dönüştüğü söylenebilir. Özellikle yeni askeri becerilerin elde edilmesi ve yeni silahların üretilmesi küresel tehlikesizlik için bir tehdit içermekte, büyük çaplı nükleer savaşın isteksiz görünmesine bakmaksızın, temel büyük güçleri yeni savaşın eşğine getirdiği görülmektedir. Böyle gelişmeler ışığında hem dünya birliği hem Rusya için BM'in rolünün güçlendirilmesi önem taşımaktadır.

Rusya, küresel gelişime önem vermenin yanısıra, özellikle kendi partnerleri ile işbirliğini geliştirmektedir. Rusya BM GK üyesi olmanın yanısıra Büyük 20'lik, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti), SCO (Şanghai İşbirliği Örgütü), RIC (Rusya, Hindistan ve Çin) gibi önem verdiği platformlarda da kendi partnerleri ile ilişkilerini geliştirmektedir. Belgede BDT üyelerinin diğer devletlerle ilişkiler geliştirme haklarına saygı duyulduğu belirtilse de, aynı zamanda bu devletlerin Rusya'nın da üyesi olduğu BDT'ye sadık kalması gerektiği vurgulanmıştır. Bu belgede Rusya'nın Gürcistan'ın istekli olduğu alanlarda onunla ilişkileri geliştirmekte meraklı olduğu belirtilmiştir. Bölgedeki temel sorunlardan olan Transnistrian sorununun Moldova devletinin egemenliği, toprak bütünlüğü ve tarafsızlığı şartları

altında çözümüne taraf olduğu, Dağlık Karabağ sorunun çözümünde ise AGİT Minsk Grubu prensiplerine önem verdiği vurgulanmıştır.

Rusya Federasyonu, terörizm, yasadışı göç, organize suç gibi alanlarda AB ile ortak işbirliğinin önemi belirtilmektedir. Rusya, Avrupa'nın herhangi askeri örgüt üyesi olmayan devletlerine özel saygı duymakta, bunu bölgesel istikrar için önemli bir unsur olarak değerlendirmektedir. Rusya, NATO'nun doğu istikametinde genişlemesi ve Rusya sınırlarına yaklaşmasını hala olumsuz olarak değerlendirmekte, Avrupa'da güvenlik ve istikrarı sağlamak için çizilen eski bölme çizgilerine saygısızlık olarak nitelendirmektedir. Rusya'nın Avro-Atlantik politikası uzun dönemde bu bölge ülkeleri ile barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması için ortak mekan, işbirliği, karşılıklı inam prensipleri üzerine inşa edilmektedir.

Rusya, Arktik kutbunda barış, istikrar ve yapıcı uluslararası işbirliğinden yanadır, aynı zamanda bu amaçla Arktik devletlerin daha büyük sorumluluk taşıdığını düşünmektedir. Asya-Pasifik bölgesinde Rusya'nın pozisyonunun güçlendirilmesine önem verilmektedir. Özellikle küresel konularda SCO'nun rolünün artırılması önem taşımaktadır. Rusya, ASEAN (Güney Doğu Asya Ülkelerinin Birliği) ile da uzun süreli diyalog ve işbirliği arayışındadır. Aynı zamanda Rusya İslam İşbirliği Örgütü'nde gözlemci statü ve Müslüman devletlerle ilişkilerin gelecekte daha da geliştirilmesine önem vermektedir.

3. GÜNEY KAFKASYA'NIN RUSYA TARAFINDAN İŞGALİ

Bugün bu coğrafyada gördüğümüz eylemlerin kökü 16. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar oluşan dini hareketlerden tesirlenmektedir. Tarih boyunca, Kafkasya'da büyük güçler arasında neredeyse hiç bitmeyen bir mücadelelerin günümüzde bile devam ettiğini görmekteyiz. 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı ve İran devletlerinin mücadele alanına dönüşen Kafkasya ve özellikle Azerbaycan arazisi bu iki devletlerin arasında düzenli olarak el değiştirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeye saldırıları Safeviler devletinin dağılmasına kadar devam etti. Bu saldırıların nedeni Osmanlı'nın kendi arazisindeki alevilere karşı tuttuğu politika ve Safevi aleyhtarlığı yapmaya kalkışmaları, Safevilerin mezhep ayrımını kışkırtmaları ve Osmanlı aleyhtarlığını yaymaya çalışmaları olmuştur. Hem Osmanlıya sığınan sünni ülemalar, hem de Safeviye sığınan şii ülemalar bu savaşların yapılmasında kilit rolü oynamışlardır (Kantarıcı, 2006: 49).

16. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devleti için bir tehlike arz etmeyen Rusya Çarlığı Kafkasya'ya doğru ilerleyişinin en önemli iki adımı olarak 1552 yılında Kazan ve 1556 yılında ise Astrahandaki Türk Hanlıklarını ele geçirmesi olmuştur. Rusya'nın Kafkasya'daki varlığı ve nüfuzu Kazan Hanlığı'nın 1552 yılında işgalinden sonra başladı. Bölgenin müslüman halkı, özellikle Çeçenler Rusların gelmesine karşı çıkıyordu. Rusya Kafkasya topraklarına inmek için karşısında bulunan Kazan ve Astrahan hanlığını ortadan kaldırıncaya bölgede bir anda Kırım hanlığı ve Osmanlı Devleti ile karşı karşıya kalmıştır (Kantarıcı, 2006: 50).

Bu ilerlemenin sonucunda da Rusya, bölgedeki Osmanlı-İran çekişmesinin, üçüncü aktörü olarak sahne almıştır. 1774 yılında Küçük Kaynarca anlaşmasıyla Kırım'ı kaybeden Osmanlı sonra Kafkasya'ya daha çok önem vermiştir. Rusyanın Kırım Hanlığı'nı ilhak etmesi sonucunda Rusyaya Kafkasyaya inmesi Osmanlı'nın Osmanlı doğu ve kuzey sınırlarının güvenliği açısından tehlike arz etmekteydi. Bu da Osmanlı'nın yalnızca Kafkasya'nın kontrolünü elinde tutmasıyla mümkün olabilirdi (Kantarıcı, 2006: 50). Tüm bunlara rağmen güçlenen Rusyaya karşı Osmanlı karşı koyamadı ve Ruslar Kafkasyanı istila ederek Birinci Dünya Savaşı öncesinde Anadolu'nun kalbine kadar ilerlemiştir.

Korkunç İvan döneminde 1556'da Astrahan'ı alarak Terek Nehri kıyılarına ve Hazar Denizi'ne ulaşan, 18. Yüzyıl'dan itibaren de bölgeyi Karadeniz'in kuzeyinden kuşatan Rusya, 1864'ten itibaren Kafkasya'da tam hâkimiyet kurmuştur. Güney Kafkasya'yı 1828 Türkmençay Anlaşması ile ele geçiren Rusya, 1830'larda Kuzey Kafkasya'da Çeçenler başta olmak üzere Kafkas dağlıklarının direnişini 1864'te Şeyh Şamil'in esir alınmasıyla kırmış ve bölgenin tamamında

hâkimiyeti sağlamlaştırmıştır. Ruslar Kafkasların tamamında denetimi sağladıktan sonra göçe zorlama politikası uygulayarak yerli halkları topraklarından çıkarmışlar ve Slav bölgelerinden gelen göçmenleri buralara yerleştirmişlerdir (Purtaş, 2005: 226).

Kafkasya'da Rus, İran ve Türkiye'nin çıkarları çatışıyordu. Son ikisinin (İran ve Türkiye) Kafkasya'daki etkilerinin zayıflaması ile Rusya askeri harekate girişmiştir. Ortaya çıkan çatışmalar sonucu Rusya, Kafkasya'daki stratejik konumunu güçlendirmeyi ve arazilerini genişletmeyi başardı (Tişkov-Filippova, 2000: 73). Rusya kendisini Kafkasya'dan atmak isteyen İran ile yaptığı 1804-1813 savaşı kazanmasından sonra bölgeye yerleşmeye başladı. Bunu takiben 1826-1828 yılında patlak veren ikinci büyük savaş sonrasında mağlup olan İran Rusya ile "Türkmençay Antlaşması"ni imzalamak mecburiyetinde kaldı. Bu anlaşmanın yapılması sonucunda Rusya Kafkasya bölgesine kesin olarak yerleşmiştir. Rusya Azerbaycan ve Gürcistan'ı genellikle bölgedeki hanlıklara vaat vererek kendi tarafına geçirme metoduyla ele geçirdi. Rusya'nın Kuzey Kafkasya ve Dağıstan bölgelerinde hâkimiyeti ise Güney Kafkasyada olduğu kadar kolay olmamıştır. Ruslara karşı isyanların en önemli noktası olan Kuzey Kafkasyada tabiat şartlarının güçlüğü ve bu şartlarda yaşamaya alışık, dağlı Müslüman ahalinin direnci nedeniyle ancak 19. yüzyılın ortalarına doğru işgal edilebilmiştir. Çar Rusyası'nın 1859 yılına kadar mücadelesi sayesinde kendi otoritesini sağladığı Kafkasya'ya yönelik politikası, beraberinde bu arazide yaşayan halkların hayatında büyük bir etki gösterdi. Rusyanın Kafkasyada otoritesini tanımak istemeyen kavimlerin büyük çoğunluğu Osmanlı başta olmak üzere dışarıya göç etmek zorunda kalmasına neden oldu. Kafkasya'da Rus otoritesinin kurulması bölgedeki olayların farklı şekilde karakterize edilmesine neden olmuştur. Rusya, bu coğrafyada siyasi ve askeri egemenliğinin yanısıra demografik, ekonomik ve medeni alanda da otoritesini sağlamak düşüncesini taşıyordu (Saydam, 1997: 62). Bu sebeple ele geçirilen Kafkasya topraklarında Rus etkisi altına alınma politikası yürürlüğe konulmuştur.

4. RUSYA İÇİN KAFKASYA'NIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Rusya'nın Kafkasya'daki jeostratejik konumu, çıkarlarıyla doğrudan orantılıdır. Sovyet sonrası dönem, Rusya'nın eski çıkarlarını yeniden inşa etme politikasına yol açan sosyal yapılara yol açtı. Rusya, 16. yüzyılda, neredeyse homojen bir yapıdan ortak bir toplumsal birlik fikrini içeren politik bir durumla karşı karşıya kaldı. Rusya topraklarını genişlettikten kısa bir süre sonra çok uluslu ve çok dinli bir devlet haline geldi. Rusya'nın çok uluslu ve çok-dinli sosyal yapısı, yabancı ve güvenlik politikasının oluşumu üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu yapı Rusya'yı zenginleştirdi ve zayıf dönemlerde parçalanma riskini artırdı. Rusya'nın etnik ve dini yapısı da kimlik ve yön bulmada önemli bir faktördür. Sovyet sonrası dönemde bu yapısal baskı, Rusya'nı Batı'dan uzaklaştırmış, onu eski jeopolitik bölgeye dönmeye ve devlet yapısını doğru bir şekilde formüle etmeye zorlamıştır.

Kafkasya, doğu taraftan Hazar Gölü, batı istikametinden Karadeniz ve Azak Denizi, kuzey tarafta Manych ırmağı ve bataklıkları, güneyinde İran ve güney batıda ise Türkiye'nin çevrelediği coğrafi alana denilir. Bölge üzerinde uzmanlar tarafından yapılan çalışmalarda genel olarak Samur nehrinin Hazar gölüne döküldüğü yer ile İngur Nehrinin Karadeniz'e ulaştığı arazi arasında hat çizerek bölgeyi kuzey-güney diye ikiye bölerek incelemektedirler (Kuznetsov, 2012: 167). Kabaca belirtecek olursak bu hattın güneyinde kalan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'dan oluşan bölüme Güney, bu hattın kuzeyinde kalan Rusya Federasyonu içindeki Çeçenistan, Adige, Karaçay Çerkes, Kabartay-Balkar, Kuzey Osetya, İnguşetya ve Dağıstan özerk cumhuriyetlerinden oluşan bölgeye de Kuzey Kafkasya denmektedir (Yanar, 2002: 20). Kafkasya, tarihin ilk dönemlerinden Doğu ve Batı arasında bir köprü olmuş ve çeşitli milletlerin mücadelesi için bir sahne olmuştur.

Sovyetler Birliğinin dağılması sonucu Rusya topraklarında bulunan halklarda milliyetçiliğin büyümesi Rusyayı zor duruma soktu. Rusya, her yönüyle milliyetçiliği olan Kuzey Kafkasya ülkelerini yönetmekte zorluk yaşamaya başladı. Güney Kafkasya'da bağımsızlığını kazanan Gürcistan ve Azerbaycan ile sınırları bulunan Kuzey Kafkasya'nın yönetimi çok karmaşık bir

durumu ortaya çıkarmıştır. Vladimir Putin döneminde Kuzey Kafkasyanın idaresinde ağırlığını koyan Rusya Güney Kafkasyada da aynı politik varlığını sürdürmek istiyor. Kuzey ve Güney Kafkasya birbirini etkileyen bir yapı olduğu için, bir tarafa egemen olmak yeterli değildir. Bu yüzden Rusya her zaman bu toprakları kaybetmesine neden olabilecek parçalanmadan korkmuştur. Böylelikle, Rusya bölgedeki bu gerçekleri dikkate alarak Kafkasya stratejisi oluşturmaya başlamıştır. Bu nedenle Kafkasyaya tek bir jeopolitik bölgenin bağlamında dikkat etmek gerekmektedir.

Sovyetlerin dağılması sonrası dönemde Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya stratejisi ülkenin iç durumuna bağlı olarak değişti. En önemli aşama şüphesiz Putin'in 2000 yılında devletin başına geçmesiyle başladı. 1990'ların başlarında Sovyetlerin dağılması sonucu ülke politik ekseninde çekilme veya kademeli olarak geri çekilmesi politikası uygulanmaya başlandı. Ancak Putin'in 2000 yılında devlet başkanı olması sonucu ülke geri çekilme eksenini değiştirerek emperyal müdahale politikasına dönüştü. Sovyet sonrasındaki geri çekilme ekseninde Rusya kendi ile sınırları bulunan ve yakın çevresi olması nedeniyle Güney Kafkasya ülkeleri ile bölgedeki özel çıkarlarını diyalog ve işbirliği yoluyla koruyabileceğini düşünmekteydi. Rusya'nın Post Sovyet dönemi geri çekilme politikasına yönelik somut bir adımı olmasa da, bu politika, Rusya'nın bölgedeki konumunu koruma kapasitesinin olmaması nedeniyle geçici ve oyalama fonksiyonu niteliği taşıyordu. Genel olarak, bu proje Yeltsin çevresinde bulunan liberal bir grub tarafından destek görmüştür. Yeltsin'in çevresinin bir kısmını oluşturan askeri kökeni bulunan seçkin ve komünist gruplar Rusya'nın Güney Kafkasya'daki konumunu baskı politikaları ve askeri müdahale yoluyla sağlamlaştırmayı düşünüyordu (Tanrısever, 2012: 178).

Hazar politikası, Rusya'nın Avrasya'ya dönüş stratejisinin kalbinde yer almaktadır. Rusya Hazar Denizinde kontrolü elinde bulundurmakla büyük stratejik bir avantaj sağlayacağını çok iyi bilmektedir. Rusya özellikle Hazar Denizinin statüsü meselesinde zorluklar çıkartarak bölgeni kendine bağımlı hale getirmeyi ve bölgeye yapılabilecek Batılı yatırımları engellemeyi amaçlamaktadır. Hazar Denizi'nin doğu-batı enerji koridoru için denizin dibine boru hattı inşaatı önemli bir stratejik hedefdir. Bu, Orta Asya'nın enerji kaynaklarının Rusya'dan bağımsız bir şekilde Avrupa pazarlarına iletilmesine neden olabilir. Ayrıca, mevcut hatların Azerbaycan ve Gürcistan aracılığıyla iletilmesi maddi bakımdan daha ekonomik olacaktır. Ancak, Rusya ve ortağı İran, Hazar Denizi'nin durumunu tartışarak deniz tabanındaki boru hatlarının inşasını engellemektedir. Rusya ekolojik dengeni koruma ve Hazar Denizinin sivilleştirilmesi konularını ortaya atarak Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri ile yapılacak enerji koridorunun karşısını almaktadır. Başka bir deyişle Hazar ne ekonomik ne teknik, ne de jeolojik bir sorun değildir Bu mesele öncelikli bir jeopolitik problemdir (Gadjiev, 2013: 40).

Rus uzman Degoyev'e göre, Rusya 1990'larda Sovyetlerin dağılması sonucu Kafkasya ve Orta Asyada kurulan yeni devletler üzerindeki etkisi başarısız oldu. Siyasi liderliğinin kötüye kullanımı ve siyasi yapıda boşluklar dışında maddi açıdan çok zayıflayan ve içine kapananan Rusya, Kafkasya ötesinde bulunan devletlere olan etkisini ciddi anlamda kaybetti. ABD, Hazar Denizi'nde günde yaklaşık 35.000 ton petrol üretiyor. İkinci sırada 18.000 ton petrol üreten Büyük Britanya bulunmaktadır. Rusya ile Batı arasındaki petrol taşımacılığı savaşı günümüzde de devam ediyor. Boru hattı savaşı Hazar Denizi'ndeki petrol jeostratejisiyle karakterize edilmektedir. Hazar'da çıkarılan petrol ve doğal gazın kendi topraklarından geçmesi için kıyı ülkelere baskı yapmak Rusya'nın bir numaralı stratejik hedefidir (Yusupova ve Şaydayeva, 2011: 226). Rusya, Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden geçen ve Hazar denizinin enerji kaynaklarını taşıyan hatların karşısını almak için bölgedeki problemleri kendi politik eksenine uygun olarak kullanmak için çaba harcamaktadır.

Rusya, Ağustos 2008 savaşından sonra Gürcistan'ı cezalandırmak için Güney Osetya ve Abhazyanın bağımsızlığını tanımakla birlikte bu devletlerin uluslararası toplum içerisinde desteklemesi meselesini Dış Politika Kavramı, Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Askeri Doktrini'nin bir

parçası olarak kabul etti. Rusya Federasyonu dış politika kavramının e fıkrasında Abhazy ve Güney Osetya Cumhuriyetleri'nin uluslararası alanda konumlarını güçlendirmek, uygun güvenliklerini sağlamak ve sosyo-ekonomik statülerini aktif bir biçimde güçlendirilmesi cümlesi bulunmaktadır (<http://www.president.kremlin.ru/acts/15256>, 07.11.2018).

2020'ye kadar Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik stratejisinde devlet sınır güvenliği hakkında konuşurken Kazakistan, Ukrayna ve Azerbaycan ile 42, Gürcistan'ın ismi ise 1 defa geçmektedir. Ancak 17. paragrafta Gürcistan'ın ismi bahsedilmemesine rağmen ona işaret edilen yazı bulunuyor. Belgenin 17. paragrafında, Rusya kendi sınırlarının yakınlığında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün herhangi askeri üssünün kurulmasını kendine tehdit olarak algıladığı bilgi bulunmaktadır. Gürcistan'ın NATO eğilimli politikası bu bakımdan Rusya açısından bir tehdit olarak algılanan belirleyici faktör niteliği taşımaktadır. Bilindiği gibi, Güney Kafkasya'daki en önemli sorun, Azerbaycan ile Ermenistan arasında bir savaşa yol açan ve ateşkes kapsamında devam eden Dağlık Karabağ sorunudur. Bu sorunu çözmek için AGİT Minsk Grubu kuruldu ve bu grubun taraflar arasında barış uzlaşmasını yapacağı ve bu meselenin nihai bir çözüme ulaştıracağı düşünülmektedir. Minsk Grubunun üç eş başkanından biri Rusya Federasyonudur. Böylece, bu durum Rusya'nın Dağlık Karabağ sorunu ile Azerbaycan'a baskı yapmasına sebep olmaktadır. Bir yandan Rusya Ermenistan'la güvenlik / emniyet anlaşmaları yaparak Ermenistanın güvenlik garantörü olarak bölgede kendini gösteriyor, ancak öte yandan Rusya kendisinin bulunmadığı halde bu sorunun çözülemeyeceğine dair bir mesaj gönderiyor. Rusya 102 numaralı askeri üssünü Ermenistan'da kurmuştur (Tracey, 2016: 91). Bu üss Güney Kafkasya'daki Rusyanın en büyük askeri üssü olarak kabul ediliyor. Rusya, S-300 Hava Savunma Sistemleri de dahil olmak üzere Ermenistanın ihtiyaç duyduğu tüm stratejik silahları bu ülkeye satmaktadır. Bu durum, Azerbaycan'ın işgalci devlete karşı güç kullanımının karşısını almakla birlikte Rusya'nın güçlü desteğine aralanana Ermenistan'ın müzakere sürecinde taviz vermesini engellemesine sebebiyet veren çok önemli faktördür. Kısacası Moskova'nın bu stratejisi, devam eden istikrarsızlık nedeniyle her iki ülkenin Rusya'ya olan ihtiyacının sürekliliğini sağlamaktır.

4.1.Kafkasya'nın Enerji Kaynakları

Kafkasya'da petrol ve doğal gaz üretimi genel olarak Güney Kafkasya'da yoğunlaşmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Hazar havzasındaki petrol ve gaz rezervleri Batı dünyasının ilgisini çekmekteydi. Ortadoğu'nun doğal kaynaklarına bağımlılığını ortadan kaldırmak isteyen Batı ülkeleri, Orta Doğu'daki petrol ve doğalgaz rezervlerine alternatif olarak bölgeyi algılamışlardır. İlk iyimser tahminlere rağmen, Hazar Havzası Orta Doğu bölgesiyle rekabet etmekte yetersiz kaldığını kanıtladı. Bununla birlikte, Hazar havzasındaki petrol ve gaz rezervleri kesinlikle önemlidir. Hazar Havzası, Orta Doğu enerji kaynaklarına bir alternatif olmayabilir, ancak Batı ülkeleri için bir çeşitlenme fırsatı sunmaktadır. Bu sebepten, bölgede Rusya ile Batı ülkeleri arasında enerji kaynaklarının kullanılmasına yönelik gizli çıkar çarpışmalar meydana gelmektedir.

Azerbaycan'ın Bakü çevresindeki bölgesi. Rus İmparatorluğu'nun en eski petrol üretim bölgesiydi. Sovyet döneminde Hazar havzasındaki petrol üretimi sınırlı kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Hazar Havzası Sovyet petrol üretiminin % 8'inden fazlasını oluşturmamıştır (Raballand ve Gente, 2008: 9). Bununla birlikte, Hazar Denizi'nin petrol ve doğal gaz potansiyeli, 1980'lerin sonlarından ve 1990'ların başından beri Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte enerji kaynaklarına yapılan yatırımın mümkün olduğu uluslararası petrol ve gaz endüstrisinin dikkatini çekmiştir. Petrol ve doğal gaz kaynaklarıyla ilgili umut verici potansiyel, Hazar Denizi'ndeki büyük uluslararası petrol ve gaz şirketlerinin gösterdiği yoğun ilgiye neden oldu. Kıyı devletlerin bazı üst düzey yetkilileri bölgeyi başka bir Ortadoğu, başka bir Suudi Arabistan ve bir başka Kuveyt olarak tanımlamaya başladı (Bahgat, 2002: 310).

Şah Deniz doğalgaz ve petrol rezervinin keşfi Sovyetler Birliği'nin sona ermesinden sonra gaz keşfindeki büyük atılım oldu. 1999 yılında BP Amoco, Şah Deniz'de 25 ila 39 trilyon ayak küp doğal gaz içerdiği tahmin edildiğini açıkladı. Bu yataklar Birleşik Krallık, Norveç, Türkiye, Rusya,

Fransa, Azerbaycan ve İran'dan şirketlerden oluşan uluslararası konsorsiyum tarafından işletilmektedir (Bahgat, 2002). Bu keşif bölgenin potansiyel doğal gaz kaynakları ile ilgili iyimserliği yeniledi. Kongreye sunulan rapora göre, bölgedeki doğal gaz üretiminin ek keşiflerle Suudi Arabistan'ın üretimini aşacağı beklenmekteydi. Bu iyimserliğe rağmen, Hazar Havzası gaz üretiminin Basra Körfezi üretimine ulaşması mümkün değildir (Gelb, 2006).

Zengin petrol ve gaz kaynakları, Kafkasya'dan geçen boru hatları aracılığıyla Avrupa'ya bağlanıyor. Rusya'nın, Güney Kafkasya devletleri üzerinde baskı uygulamak ve enerji rotaları üzerindeki tekelini korumak için Kuzey Kafkasya'yı kontrol etmesi gerekiyor. Bölgenin politik coğrafyası, petrol için birden fazla yeni büyük ihracat sistemi bulunmasını muhtemel kılmaktadır; ancak petrol boru hatlarının inşa edilmesi gaz boru hatlarına nazaran daha kolay olduğundan, Batı tarafından birden fazla yeni gaz boru hattı sisteminin inşa edilmesi düşünülmektedir (Roberts, 1996). Batılı ülkeler, Rusya'nın enerji tedarik rotalarındaki hakimiyetine olan bağımlılıklarından kurtulmak için yeni boru hatları inşa etmenin yeni yollarını aramaktadır. Boru hatları, boru hatlarının geçtiği ülkelere önemli ekonomik ve politik avantajlar sunmaktadır. Bu ülkeler transit ücretlerden önemli gelir elde ediyorlar. Boru hattı inşaatı ve işletmesi, yerel ekonomiler için önemli olan işleri ve destekleyici altyapıyı ifade eder (Karagiannis, 2002).

Ekonomik gelişmelere ek olarak boru hatlarının geçtiği ülkeler politik kaldıraç kazanmaktadır. Taşımayı kontrol eden devlet karbohidratların akışı üzerinde de kontrole sahip olmaktadır. Bakü-Ceyhan rotası, enerji güzergahlarında Rus kontrolünü azaltmayı amaçlayan önemli bir gelişmedir. Petrolleri aktaran boru hattı, Hazar Denizi üzerindeki Azerbaycan başkenti Bakü'den Gürcistan üzerinden güneye ve Akdeniz'in Ceyhan limanına kadar uzanmaktadır (Baran, 2005). Böylelikle, BTC bölgedeki güç dengesini önemli ölçüde değiştirmiş, Azerbaycan ve Gürcistan gibi devletlerin siyasi ve ekonomik özerkliğini güçlendirerek Rus etkisini azaltmıştır. Rusya zayıf olduğu zaman inşa edilen bu proje, enerji tedariki için Rusya'yı baypas etti. Bugün Rusya, güçlü bir lider olan Putin tarafından yönetilen bir ülkedir. Rusya, Azerbaycan ile ilişkilerini güçlendirerek BTC'nin önemini azaltmak istiyor (Cagaptay, 2009).

Rusya, Bakü-Novorossiysk boru hattının Bakü'den Novorossiysk'e Grozni ve Tikhorest aracılığıyla 1997'de açılan rolünü artırmaya çalışıyor (Karagiannis, 2002). Bu boru hattı güzergahı Kuzey Kafkasya'nın stratejik önemini artırıyor. Rusya'nın Kuzey Kafkasya üzerindeki kontrolü, Bakü-Novorossiysk boru hattı üzerinde tam kontrol için kendisi için önemlidir. Kuzey Kafkasya üzerindeki tam egemenliğin sağlanması Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının güzergahına itiraz etmek için Rusya'nın Bakü-Novorossiysk boru hattının güzergahını desteklemesine sebebiyet verdi. Bakü-Novorossiysk boru hattından geçen petrol miktarının artırılması Bakü-Tiflis Ceyhan boru hattının arzını azalmasına sebep olabilir.

Bakü-Tiflis-Erzurum boru hattından gelen arz, Avrupa'nın gaz talebini karşılaması için yetersizdir. Bu nedenle TANAP ve TAP projesi, Avrupa'nın Kazak ve Türkmen gazını da dahil ederek Türkiye üzerinden Hazar petrolüne doğrudan erişmesini sağlayarak Avrupa'nın Rusya'ya olan bağımlılığını hafifletmek için tasarlanmıştır. TANAP ve TAP projesini destekleyen taraflar, denizaltı Trans-Hazar doğalgaz boru hattı inşa etme olasılığını araştıracaklar. Diğer potansiyel katkıda bulunanlar ise İran ve Irak'tır (Aras ve İşeri, 2009). Güney Kafkasya ve Türkiye, TAP projesi için ulaşım merkezleri olarak kabul ediliyor. Bu proje ile Kafkasya'nın önemi bir kez daha vurgulanıyor. Rusya'nın topraklarını ortadan kaldıran bir boru hattı projesi gerçekleşmesi durumunda, Rusya'nın enerji kartını kaybedeceği düşünülmektedir. Böyle bir projenin gerçekleştirilebilmesi için Güney Kafkasya devletlerinin Hazar ve Orta Asya petrol ve doğal gaz kaynaklarını nakletmek için geçiş ülkeleri olarak hareket etmeleri gerekmektedir.

5. RUSYA'NIN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASININ BUGÜNÜ

Stratejik öneminden dolayı tarihin her döneminde pek çok medeniyetlerin etki alanında kalmış bulunan Kafkasya'ya, Rusya, tarihsel olarak genişleme, sıcak denizlere inme gibi uzun vadeli amaçları kapsamında büyük önem vermiştir. Çarlık Rusya'sı döneminde işgal edilen Kafkasya, SSCB'nin dağılmasıyla devletler arasındaki sınırlarla kuzey ve güney olarak iki bölgeye ayrılmıştır. Kuzey Kafkasya, Rusya Federasyonu'nun (RF) bir parçasıdır. Güney Kafkasya bölgesinde ise SSCB'nin dağılması ile sona eren Soğuk Savaş sonrasında üç ayrı bağımsız cumhuriyet kurulmuştur: Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan cumhuriyetleri.

Fakat bölge devletleri kendi bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra Rusya kontrolünden kurtulmak amacıyla bazı girişimlerde bulunmuşlar. Bu açıdan RF'nin bölgeye yönelik politikası 2000 öncesi ve sonrası olmakla ikiye ayrılıyor. 2000'e kadar merkezi sorunlarla meşgul olan Yeltsin, Kafkasya konusuna fazla ilgi ayıramamışsa da, 1999'da iktidara gelen Putin, Kafkasya bölgesine, özellikle Kuzey Kafkasya'ya ilgiyi artırmış ve merkezi hükümetin konumunu güçlendirmiştir.

5.1. Rusyanın Azerbaycan'a Yönelik Politikası

Azerbaycan Rus İmparatorluğunun çöküşünün bir sonucu olarak Mayıs 1918'de dünya siyasi haritasında ortaya çıktı. 1920 yılında bolşevikler Azerbaycanda Sovyet hükümeti kurdular. Bu dönem Kafkasya'daki devrimci ayaklanmalar bağlamında, Dağlık Karabağ ve çevresine sahip olma hakkı için Ermeni-Azerbaycan çatışması şiddetlenmişti. 1987 tarihinden itibaren Ermenistanda yaşayan Azerbaycanlılar hükümet tarafından zulme maruz kaldıla, birçoğu cumhuriyetten ayrılmaya ve Azerbaycan'a göç etmeye zorlandı. 1990 yılının ilkbahar ve yaz aylarında Karabağda çatışma bölgesi ortaya çıktı, etnik çayıtışma durumu kötüye gitmeye başladı. Moskova'nın 1990 başlarında Dağlık Karabağ sorununda Ermeni yanlı politika aldığı ortaya çıktı. Moskova Ağustos 1990 yılından itibaren silahlı çatışmaların tam ölçekli düşmanlıklara dönüştüğü Azerbaycan, Ermenistan ve Dağlık Karabağ üzerinde kontrolü kaybetti. Durumun kontrolden çıkmasına ve Karabağ'da bulunan Ermeni çetelerinin bir belirleyici üstünlük sağlamasına neden oldu. Azerbaycan kendi ordusunu oluştururken Ermeni çeteler Azerbaycanlı yaşayan bir kaç yerleşim alanlarını ele geçirerek etnik temizlik yaptı. Azerbaycan'a oluşan tehdidin farkına varılması ve çatışmanın daha da büyümesinden korkan Rusya yönetimi Nisan 1994'te Dağlık Karabağla ilgili bir başka barış girişimi başlattı. 5 Mayıs 1994'te Bışkek'te Dağlık Karabağ sorunu çevresinde bir ateşkes protokolü imzalandı (Potier, 2001: 8).

Bağımsızlık sonrası dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti için komşularıyla ilişkiler içinde en fazla önem arz edeni, ülkenin kaderi üzerinde tarihsel açıdan son iki yüz yıl içinde belirleyici konumda olan Rusya ile ilişkiler olmuştur. Rusya ile ilişkiler artık eyalet - merkez arasındaki ilişkiler boyutundan çıkmış ve iki bağımsız devlet arasında eşit statülü ilişkiler düzlemine yerleşmiştir. 18 Ekim 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Rusya Federasyonu ile diplomatik ilişkiler 4 Nisan 1992 tarihinde, Azerbaycan Dışişleri Bakanı Hüseynağa Sadigov'un Rusya Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev ile görüşmesiyle başlamış, aynı yıl zarfında her iki ülkede müteakbil büyükelçilikler açılmıştır. Rus yanlısı selefleri zamanı yapılamayan "Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Güvenlik Antlaşması" Elçibey'in başkanlığı sırasında Moskova'da imzalandı. Anlaşmanın ilk fıkrasında Bakü endişeli hükümlerini dile getirdi.

Azerbaycan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra diğer devletlerin bölgede etki alanı oluşturma çabaları rekabeti güçlendirmiş ve yeni bir durum ortaya çıkarmıştı. Bu rekabette Rusya, Batı-Türkiye ve İran taraflarının çıkarları çatışıyor, fakat ilk başlarda Azerbaycan yönetimi Batı-Türkiye bloku ile işbirliğini tercih etmiştir. Ekonominin kalkınmasıyla Azerbaycan sosyal reformlara ve ordunun yeniden silahlanmasına başlayabilirdi. Açıkçası, Azerbaycan petrol endüstrisindeki büyük yatırımlar Rus işadamlarının bağımsız olarak işlerini yürütebilmesine neden olabilirdi. Ancak, Aliyev'in haklı olarak inandığı gibi bu durum Moskova'nın Bakü üzerindeki baskı kurmasında büyük bir etkiye sebep olacaktı. Hazar bölgesinde Rusya, Türkiye ve Batılı ülkeler arasındaki

dengeleme politikası kuran Azerbaycan Cumhurbaşkanı bu durumdan kaçınmaya çalışıyordu. Bu yüzden uzun süre Azerbaycan tarafı, bu petrol yataklarının işleyişi için kurulan uluslararası konsorsiyuma Rusya şirketlerini dahil etmeyi kabul etmedi (Andriyanov ve Miralamov, 2006: 367). Eylül 1994'te Bakü'de Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) ile uluslararası şirketlerin bir konsorsiyumu arasında “Yüzyılın Sözleşmesi” imzalandı. Son anda, Rus “Lukoil” şirketi bu konsorsiyuma dahil oldu, ancak “Yüzyılın Sözleşmesi”nin imzalanması Moskova için büyük bir diplomatik yenilgi oldu.

Rusya kendisi için hayati önem taşıyan güney sınırlarında ekonomik açıdan diğer Güney Kafkasya ülkelerinden güçlü olan ve Batı yönümlü dış politika hattı uygulayan bir Azerbaycan devletinin varlığını istememekteydi. Moskova Azerbaycan'ın bağımsızlığını resmi olarak tanısa da, bu ülkeyi zayıf, bağımlı ve Rusya yanlısı olarak görmek istiyordu. Bu nedenle Rusya, ilk başlarda Azerbaycan'ın geliştirdiği enerji projelerine önemli derecede karşı çıkmıştır (Gasimov, 2001-2002: 254-258). Rusya'nın tüm ısrarları ve karşı çıkımlarına rağmen Azerbaycan enerji kaynakları için ana ihraç güzergahı olarak BTC ve BTE belirlenmiş, dolayısıyla RF'nin ısrarları başarısız olmuştur (Ağacan, 2006: 24). Nitekim Rusya şirketlerine de bu projelerde önemli pay miktarları ayrılmıştır.

5.2. Rusya'nın Gürcistan'a Yönelik Politikası

Rusya'nın Güney Kafkasya cumhuriyetlerine yönelik temel baskı araçları olarak BDT, etnik çatışmalar, askeri üsler ve enerji boru hatları gösterilebilir. Bu bağlamda Rusya-Gürcistan ilişkilerinin bu dört boyutu ele alınabilir. Çar Rusyası'nın dağılmasıyla eşzamanlı olarak Gürcistan ve Abhazya ayrı olarak bağımsızlıklarını ilan etmişler. Şubat 1918'de bu iki hükümet arasında eşit statülü devletler olarak işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Mart'ta Abhazya bolşevikleri bölgede Sovyet yönetiminin kurulmasını ve Rusya SSC'ye birleştirilmesini talep etmeye başlamışlar. Rusya'dan Abhazya'ya askeri kuvvetler getirilmiş ve Suhumi tutulmuştur. Fakat Mayıs 1918'de Gürcistan Abhazya'ya hücum etmiş ve başkenti tutmuştur. Bundan sonra Abhazya Gürcistan'ın terkinde özerk cumhuriyet olmuştur. Mart 1921'de Abhazya SSC ilan edilmiş, Aralık 1921'de ise hem Gürcistan hem de Abhazya SSC Güney Kafkasya SSC'nin terkinde dahil edilmişler (Meşeryakov, 2012: 124). Güney Osetya ise Gürcistan SSC ile federatif temelde birleştirilmiş ve onun topraklarında 1922'de Gürcistan'a bağımlı Güney Osetya özerk cumhuriyeti tesis edilmiştir.

Nisan 1990'da SSCB'den ayrılma prosedürü hakkında karar kabul edilmiştir. Bu karara göre SSCB'nin üyesi olan ittifak cumhuriyetleri birlikten ayrılırken özerk cumhuriyetlerin birlikte kalmak veya ayrılmak hakkında kendi seçimlerini etmek hakları tanınıyordu. Bu kararın Gürcistan'ın parçalanmasına neden olacağını anlayan Gürcü milliyetçileri Güney Osetya'nın özerklik statüsünü feshetme kararı aldılar. SSCB yönetimi altındaki dönem, işgal, baskı ve terör dönemi olarak anılmaya başlamıştır. Gürcistan'ın üniter devlet olarak toprak bütünlüğünü ilan etmesiyle Abhazya ve Güney Osetya'da karışıklıklar başlamıştır. Ocak 1992'de Güney Osetya'da yapılan halkoylamasıyla bağımsızlık ve Rusya ile birleşmek hakkı resmi olarak açıklanmıştır. Rusya Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını “ne savaş, ne barış” düzeyinde tutarak Gürcistan'a baskı yapma yetkisini korumaya çalışıyordu. Bundan sonraki dönem Gürcistan'ın Batı dünyası ile işbirliğini geliştirdiği dönem olarak karakterize edilebilir. 1995-2008 yılları arasında bu durum Rusya ile ilişkilerin tamamen kopma noktasına kadar gelmişti (Meşeryakov, 2012: 146-152).

2003'te Gürcistan'da yaşanan “Gül Devrimi” ile Rusya ile ilişkiler yeni bir mecraya girmiştir. Şevnadze'yi devirerek cumhurbaşkanı görevini ele alan Saakaşvili, ABD başta olmak üzere Batı ülkeleri ile işbirliği kurmaya başlamış, Rus nüfuzundan uzaklaşma dönemine girilmiştir. Rusya, Batıyla bütünleşme çabası içerisinde olan Gürcistan'ın, kendine göre bu sadakatsizliğini, Abhazya ve Güney Osetya'daki ayrımcılık hareketine destek vererek cezalandırmayı başarmıştır. 2008'de bu iki bölge Rusya tarafından bağımsız devlet olarak tanınmıştır (Kantarci, 2006: 106). Rusya Gürcistan'la bağımsızlık sonrası dönemde bir kaç kez karşı-karşıya gelmiştir. Bu karşılaşmalardan en gergini 2008'de yaşanan Rusya-Gürcistan savaşıdır. Rusya 1979 yılından itibaren 2008'de ilk kez ulusal sınırlarını aşarak herhangi bir yabancı ülkeye karşı askeri kuvvet kullanıyordu.

Gürcistan'ın Batı yönlü tavrı karşısında sessiz kalmayan Rusya etnik çatışmaları kullanmıştır (Cornell ve Starr, 2015: 3).

2012'de iki ülke arasında ilişkiler normalleşme sürecine girmiş, Aralık 2012'de savaştan sonra ilk kez Rusya ve Gürcistan temsilcileri görüşmüş ve ilişkilerin iyileştirilmesi konusunu müzakere etmişlr. 9 Mart 2018'de ise Gürcistan Başbakanı Giorgi Kvirikaşvili resmi olarak Rusya ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesine hazır olduklarını açıklamıştır (<http://tass.com/politics/993616/amp>, 01.12.2018)

5.3. Rusya'nın Ermenistan'a Yönelik Politikası

Ermenistan, Çar Rusyası'nın yıkılmasıyla 1918-1920 yılları arasında bağımsızlık kazansa da, gerçek bağımsızlığına Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1991'de kavuşmuştur. Ekonomik gerileme fonunda ülkede milliyetçilik duygularının kabarması Dağlık Karabağ'da 1987'de Ermeni-Azerbaycanlı karşıdurmasının gerginleşmesine getirip çıkarmıştır. 1988'de Ermenistan'da "Karabağ" komitesi oluşturulmuş, komünist etkisi giderek azalmaya başlamıştır. 21 Eylül 1991'de ülkenin SSCB'den ayrılması ve tam şekilde bağımsızlığını ilan etmesi hakkında referandum geçiriliyor. Ekim'de ise Lev Petrosyan Ermenistan'ın ilk cumhurbaşkanı olarak seçiliyor. Fakat bağımsızlıktan sonra Ermenistan'ın diğer SSCB ülkeleri ile, özellikle Rusya ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin korunmasının önemini fark ederek entegrasyon projelerine yaklaşımını değiştirmiştir. Diğer ülkelere farklı olarak Ermenistan BDT'ye üyelik meselesinden hiç kuşku duymamış ve 21 Aralık 1991'de kuruma üye olmuştur. Bundan sonra Rusya ve Ermenistan arasındaki ilişkiler uluslararası karakter almıştır (Meşeryakov, 2012: 86-88).

SSCB'nin dağılmasından sonra iki ülke arasındaki ilişkiler birçok unsurların da etkisiyle gelişim göstermekteydi. Moskova ve Erivan sıkı tarihsel bağlara sahip idiler, Ermenilerin büyük kısmının zihninde Rusya hala Ermeni halkının temel koruyucusu olarak kalmakta idi. Ermenistan üzerindeki etki gücünün farkında olan Rusya, Dağlık Karabağ ateşkesi ve barışının elde olunması için Mayıs 1994'de Ermenistan'a diplomatik baskı yapmaya başlamıştır. Fakat Türkiye ve Azerbaycan tarafından abluka, İran tarafından ise çelişkili bir pozisyonun söz konusu olduğu bir durumda olan Ermenistan, Rusya ile ilişkilerin kötüleşmesini göze alamazdı. Rusya Dağlık Karabağ'da ateşkesin elde olunmasından sonraki süreçte de Ermenistan'ı desteklemiştir. Her ne kadar 1996'da gerçekleştirilen Lizbon Konferansı'nda Ermeni askerlerinin Dağlık Karabağ'dan çekilmesi hakkında karara arka çıksa da, Rusya, bu konuda tarafını Ermenistan'dan yana belirlemiştir.

Rusya günümüzdeki Ermenistan'ı hem siyasi hem askeri olarak beslemektedir. Ermenistan'la Rusya arasındaki ilişkiler Rusya'nın Erivan üzerindeki "hegemon güç" olmasına bir örnek olabilir. Moskova öncüllüğünde tesis edilen ve "entegrasyonist bir proje" olarak nitelendirilen Avrasya Ekonomik Birliği'ne Ermenistan'ın da 10 Ekim 2014 tarihinde katılması ve %57 oranında iç kamuoyu desteğinin alınması Rusya'nın ülkede sadece dış politika ve güvenlik bağlamında değil hem de iç politika ve sosyal alanda da etkin olduğunun kanıtıdır (Mutlu, 2014: 1).

Kasım 2016'da Rusya ve Ermenistan arasında ortak askeri kuvvetlerin oluşturulması hakkında hükümet teklifi Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin tarafından kabul edildi ve Ekim 2017'de Ermenistan parlamentosu tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi. Fakat 2018'de Ermenistan'da yaşanan hükümet değişikliği sonucu Serj Sarkisyan'ın halk darbesi ile 9 Nisan 2018'de görevden uzaklaştırılarak yerine Cumhurbaşkanı olarak Armen Sarkisyan, 23 Nisan'da ise yeni görevi olan Başbakanlıktan uzaklaştırılarak yerine Nikol Paşinyan'ın getirilmesi iki ülke arasında gerginliğe neden olmuştur. Bununla birlikte, her ne kadar Ermenistan'ın hazırlanan hükümeti Batı ile ilişkiler geliştirmeye çalışsa da Gürcistan örneğinin tekrarlanmayacağı ve Rusya ile önemli stratejik ilişkilerin korunacağı beklenmektedir.

6. SONUÇ

SSCB'nin 1991 yılında çöküşünün ardından uluslararası ilişkiler sistemine dahil olan SSCB mirasının büyük bir kısmını devralan Rusya Federasyonu Yeni Dünya Düzeni diye adlandırılan uluslararası sistem içerisinde kendi varlığını koruma ve güçlendirme mücadelesine girmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra 1990'lar boyunca Rusya'da ulusal kimliği belirlemek için 5 farklı yaklaşım gündeme gelmiştir. Bunlar, batıyönlü kimlik, devletçi kimlik, ulusal restorasyonist kimlik, neo-komünist kimlik ve slovofil kimlik yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımların her biri Rusya'yı büyük güçler grubunda görmekte, fakat Rusya'nın bu grubdaki pozisyonu hakkında farklı değerlendirmeye sahip olmaktadır. Vladimir Putin'in cumhurbaşkanlığı döneminde özellikle devletçi kimliğin önem kazandığı görülebilir. Sonuç olarak Rusya'nın büyük güç statüsünü geri kazanmak arzusu ulusal hedef olarak belirlenmiştir.

Rusya'nın "Yakın Çevre" doktrini kapsamında geliştirdiği Kafkasya politikalarının temel unsuru, bölgede tek taraflı üstünlük kurmak ve üçüncü güçleri bölge dışında tutmaktır. Bağımsızlık sonrası dönemde Güney Kafkasya cumhuriyetleri için komşularıyla ilişkiler içinde en fazla önem arz eden, bu ülkelerin kaderi üzerinde tarihsel açıdan son iki yüz yıl içinde belirleyici konumda olan Rusya ile ilişkiler olmuştur. 9 Nisan 1991'de Gürcistan, 21 Eylül 1991'de Ermenistan, 18 Ekim 1991'de ise Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiştir. Gürcistan ve Ermenistan SSC'nin varlığının korunması hakkında 17 Mart 1991'de gerçekleştirilen halkoylamasına katılmasa da Azerbaycan bu oylamaya katılmış ve diğer iki ülkeden farklı olarak SSCB'nin korunması lehinde oy çoğunluğu olmuştur. Fakat bu durum Azerbaycan'ın kendi bağımsızlığını ilan etmekten vaz geçirmemiş, ülkedeki milliyetçi ulusal hareketin faaliyeti sonucu bağımsızlık ilan edilmiştir. Rusya'nın Güney Kafkasya ülkelerinden en kötü ilişkileri Gürcistan'la olmuştur. Ermenistan-Azerbaycan arasındaki savaşta arabulucu olarak katılsa da, Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya savaşlarında Rusya direk katılmış ve ayrımcılık hareketini desteklemiştir. Bunun temel nedeni diğer iki Güney Kafkasya cumhuriyetinden farklı olarak Gürcistan'ın bağımsızlıktan hemen sonra Batı yönümlü dış politika hattı izlemesi olmuştur.

Gürcülerden farklı olarak Ermenilerin Rusya'ya tavrı hep daha farklı olmuştur. Moskova ve Erivan sıkı tarihsel bağlara sahip olmakta, Ermenilerin büyük kısmının zihninde Rusya hala Ermeni halkının temel koruyucusu olarak kalmaktadır. Rusya ile ekonomik ilişkilerin korunması ise Ermenistan'ın dağılma durumunda olan ekonomisi nedeniyle hayati önem taşımaktadır. Ermenistan'ın diğer iki Güney Kafkasya cumhuriyetinden farklı olarak günümüz itibarıyla de kendi topraklarında Rus askeri üslerinin konuşlandırılmasına izin vermesi nedeniyle iki ülke arasında ilişkiler stratejik işbirliği karakteri taşımaktadır.

Azerbaycan'ın Rusya ile ilişkileri gelişme aşamaları açısından üç döneme ayrılabilir: 18 Ekim 1991-Mayıs 1992 arasında Ayaz Mutallibov dönemi, Mayıs 1992-Haziran 1993 Ebülfez Elçibey dönemi ve Haziran 1993'den sonraki Aliyevler dönemi. 1993-2003 yılları arasında Azerbaycan'ın ümummilli lideri Haydar Aliyev, ondan sonra ise oğlu İlham Aliyev günümüzdeki Azerbaycan cumhurbaşkanı olarak faaliyet göstermektedir. Rusya ile en sıkı ilişkilerin geliştirildiği dönem olarak Aliyevler dönemi dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞACAN, K. (2006), Güney Kafkasya, ASAM Yayınları, Ankara.
- ANDRIYANOV, V. MİRALAMOV, G.(2006), Haydar Aliyev, Moskova
- ARAS, B. ve İŞERİ, E. (2009), The Nabucco Natural Gas Pipeline. SETA, Ankara.
- BAHGAT, G. (2002), "Pipeline Diplomacy: The Geopolitics of the Caspian Sea Region," International Studies Perspective, S. 3, ss. 310-327.
- BARAN, Z. (2005), "The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Turkey", Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, Stockholm and Washington.

- CAGAPTAY, S. (2009). The Caucasian Energy Circle, The Washington Post.
- CLUNAN, A. (2009), The Social Construction of Russia's Resurgence: Aspirations, Identity, and Security Interests, Baltimore MD: The John Hopkins University Press. Baltimore.
- CORNELL, E.S. ve STARR, S.F. (2015), The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia, Routledge. New York.
- GADJİYEV, K., (2013), "Yuzhniy Kavkaz: Geopoliticheskiye Etyudi", Svobodnaya Mısl, S. 6.
- GAFARLI, O. (2012), "Rusya'nın Dış Politika Konsepti ve Büyük Ortadoğu'da Arap Baharı", Arap Baharı Ortadoğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, (Der. Murat Aktaş), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- GASIMOV, M. (2001-2002), "Rusya'nın Azerbaycan Politikası", Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel, C. 7, S. 4, ss. 253-169.GADJİYEV, K., (2013),
- GELB, B.A., (2006), CRS Report for Congress, Congressional Research Service, Washington.
- KANTARCI, H. (2006), Kıskaçtaki Bölge Kafkasya, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- KARAGİANNİS, E. (2002), Energy and Security in the Caucasus, Taylor & Francis Group, London and New York.
- KUZNETSOV, O. (2012), "Evolyutsiya Geopoliticheskikh İnteresov i Prioritetov Rossii v Zakavkazye", Kavkaz&Globalizatsiya, C. 6, S. 1.
- MEŞERYAKOV, K.E., (2012), Внешняя Политика России на Южном Кавказе: Проблемы и Тенденции Развития, Пути Модернизации с Целью Повышения Эффективности (Rusya'nın Güney Kafkasya'da Dış Politikası: Sorunlar ve Gelişim Perspektifleri), Monografi, Skifiya-print, Sankt-Petersburg.
- MUTLU, G. (2014), "Ermenistan Rusya İlişkileri: Giderek Artan Bağımlılık", Yeni Türkiye, S. 60, ss. 1-9.
- PURTAŞ, F. (2005), Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu, Platin Yayınları, Ankara.
- POTİER, T. (2001), Conflict in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia, A Legal Appraisal.
- ROBERTS, J. (1996), Caspian Pipelines, Royal Institute of International Affairs, London.
- SAYDAM, A. (1997), Kırım Ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- TANRISEVER, O.F., (2012), Rusya'nın Kafkasya Politikası: Sovyetsonrası Geri Çekilme Söyleminden Emperyal Müdahaleciliğe, (Ed. Mustafa Aydın), Kafkasya'da Değişim Dönüşüm, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- TİŞKOV ve FİLİPPOVA, (2001), Eski Sovyet Ülkelerinde Etnik İlişkiler ve Sorunlar (Kuzey Kafkasya), Asam Yayınları, Ankara.
- TRACEY, G.(2016), Regional Cooperation in the South Caucasus Good Neighbours or Distant Relatives, Routledge Yayınları, Abingdon.
- YANAR, S. (2002), Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- YUSUPOVA, G.İ. ve ŞAYDAYEVA, A.A., (2011), Geopolitika: Rol Severnogo Kavkaza v Sovremennoy Rossiyskom Geopolitike (Jeopolitika: Kuzey Kafkasya'nın Çağdaş Rus Jeopolitiğindeki Rolü, Basılmış uluslararası bilimsel konferans bildirisi, Vladikavkaz-Tsikhinval.
- "O merakh po realizatsii vneshnepoliticheskogo kursa Rossiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Dış Politikasının Gerçekleştirilmesiyle İlgili) 7 Mayıs 2012 Kararı", <http://www.president.kremlin.ru/acts/15256>, (07.11.2018).
- "Moscow hails Georgian PM's intention to normalize relations with Russia", <http://tass.com/politics/993616/amp>, (01.12.2018).